

Providing a Model for the Development of Agricultural Tourism in Hashtjin City

Naser Seifollahi¹ , Mahta Azizi²

1. Corresponding Author, Department of Geography and Urban Planning, Professor in Business Management, College Social Sciences University of Mohagheh Ardabili. Ardabil. Iran. E-mail: n.seifollahi@uma.ac.ir
2. Department of Geography and Urban Planning, Ph.D. Student in Business Management, College Social sciences University of Mohagheh Ardabili. Ardabil. Iran. E-mail: m.azizi@uma.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 1 June 2025

Revised: 29 September 2025

Accepted: 30 September 2025

Published: 10 May 2026

Keywords:

Agricultural Tourism,
Development,
Hashtjin City,
Grounded Theory approach.

ABSTRACT

Objective: Agricultural tourism can be a suitable tool for creating a balance between the needs of tourists and rural communities, and it offers real opportunities for economic and social development while reducing adverse effects on the environment. By creating a link between urban and rural areas, agricultural tourism provides numerous opportunities for the sustainable and balanced development of regions and can play a significant role in improving the quality of life of local communities and preserving natural and cultural resources.

Methods: The present research method is inductive, and the qualitative approach is based on grounded theory. Participants in the research process include specialists, university professors, and experienced employees in the fields of tourism and agriculture. Purposive sampling was also used, and interviews were conducted with 12 individuals to reach theoretical saturation and completeness. Based on the results, the causal conditions for the development of agricultural tourism in Hashtjin city include: people with a strong culture, changes in the situation and needs of the agricultural sector, and the empowerment and participation of local communities.

Results: The contextual conditions are: the region's potential for investment and planning in agricultural tourism, the necessity of developing infrastructure and facilities, the lack of attention to the existing capabilities of the region, and factors related to agricultural and rural attractions. The intervening conditions are: economic factors, infrastructural weaknesses, and changes in tourists' attitudes and demands. Furthermore, the strategies include: factors related to policymaking and management, and effective marketing and advertising. Finally, the consequences related to the research on the agricultural tourism development model for Hashtjin city include: economic development, socio-cultural development, and environmental development.

Conclusions: The findings indicate that the development of a sustainable and income-generating agricultural industry with natural and cultural resources is achievable in this region.

Cite this article: Seifollahi, N., & Azizi, M. (2026). Providing a Model for the Development of Agricultural Tourism in Hashtjin City. *Journal of Geography and Planning*, 30(96), 348-367. <http://doi.org/10.22034/gp.2025.67648.3417>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/gp.2025.67648.3417>

Publisher: University of Tabriz.

Introduction

Agritourism, a form of sustainable tourism, has emerged as a unique blend of agriculture and tourism. It offers visitors an authentic farm experience, transforming rural areas into tourist destinations. Key elements of agritourism include natural beauty, traditional farming practices, and local culture (Qasimova et al., 2025). The richness and diversity of cultural and natural resources are highly important for the development of the agritourism sector. Factors such as a decline in agricultural economic efficiency, the restructuring of the agricultural sector, and rural-to-urban migration are all relevant to this topic. Consequently, in many Western countries, the economic and social development of rural areas is being considered as an alternative development strategy. Changes in the economic, political, cultural, technological, and environmental spheres have necessitated a review of countries' development policies. Nations must analyze the role of rural industries and agritourism in agricultural development and adopt a multidimensional approach. A review of recent years shows that new opportunities have emerged in the field of agritourism. Within this context, special attention is being paid to the preservation of natural landscapes, historical monuments, and traditional rural communities (Sağlamtaş, 2019).

Materials and Methods

This study is an applied research in terms of its objective. Given the nature of the topic, the research was conducted using qualitative methods and specifically, Grounded Theory (GT). The necessary data was collected through a combination of library research and fieldwork. The library method was used to complete and strengthen the theoretical foundations of the research and to access documentary data for the document analysis phase. The fieldwork, on the other hand, was employed to gather the necessary information and observations. Since the research topic required fieldwork and the researcher's presence among the study population, data collection was conducted through interviews and observation. The participants in this research included specialists, university professors, and experienced professionals in the field of agritourism. The sampling method was purposive sampling. Theoretical saturation was achieved after the tenth interview, but to ensure greater confidence, interviews were continued with a total of twelve participants.

Results

Based on the results, 256 initial codes, 234 secondary codes, 16 axial codes, and finally 47 selective codes were obtained. The causal conditions for the development of agritourism in the city of Hashtjin include: people with a strong culture, changes in the situation and needs of the agricultural sector, and the empowerment and participation of local communities. The contextual factors consist of: the region's potential for investment and planning in agritourism, the necessity of developing infrastructure and facilities, the lack of attention to the region's existing capabilities, and factors related to agricultural and rural attractions. The intervening conditions are: economic factors, infrastructural weaknesses, and changes in tourists' attitudes and demands. Furthermore, the strategies include: factors related to policymaking and management, and effective marketing and advertising. Finally, the consequences related to the research on the agritourism development model for the city of Hashtjin include: economic development, socio-cultural development, and environmental development.

Conclusion

Agritourism is a form of sustainable tourism that has emerged as a unique combination of agriculture and tourism. This sector offers visitors an agricultural experience and transforms rural areas into tourist destinations. Considering the water limitations and the potential of fertile soil and favorable climate, the development of agritourism in this region requires an intelligent and sustainable approach. Strategies should be based on low-water and sustainable agriculture (such as cultivating resistant plants and modern irrigation methods), creating unique attractions (special farm tours, native plant gardens, seasonal ecotourism, and astrotourism), and leveraging high-quality products and local handicrafts. Water resource management and educating tourists on optimal water consumption are crucial. Furthermore, with the completion of the Shahid Emran Pousti dam project, the city will benefit from the Qezel Uzan River for the development of this region. Developing sustainable ecotourism accommodations with an emphasis on reducing water consumption and smart marketing focusing on the unique characteristics of the region are other pillars of this development. Ultimately, cooperation and collaboration between farmers, tourism operators, and relevant organizations, along with government support to facilitate this process, seem necessary. The ultimate goal is to create a sustainable and profitable agritourism industry while preserving the natural and cultural resources of the region.

Keywords: Agricultural Tourism, Development, Hashtjin City, Grounded Theory approach.

ارائه مدلی جهت توسعه گردشگری کشاورزی شهر هشجین

ناصر سیفاللهی^۱، مهتا عزیزی^۲

۱. نویسنده مسئول، استاد، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایانامه: n.seifollahi@uma.ac.ir
۲. دانشجوی دکتری، رشته مدیریت بازرگانی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایانامه: m.azizi@uma.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۳/۱۱

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۷/۰۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۷/۰۸

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۲/۲۰

کلیدواژه ها:

گردشگری

کشاورزی،

توسعه،

شهر هشجین،

رویکرد

داده بنیاد.

گردشگری کشاورزی می‌تواند ابزار مناسبی برای ایجاد تعادل بین نیازهای گردشگران و جوامع روستایی باشد و فرصت‌های واقعی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی ارائه دهد، در عین حال که اثرات نامطلوب بر محیط زیست را کاهش می‌دهد. گردشگری کشاورزی با ایجاد پیوند بین شهر و روستا، فرصت‌های متعددی را برای توسعه پایدار و متوازن مناطق فراهم می‌آورد و می‌تواند نقش بسزایی در بهبود کیفیت زندگی جوامع محلی و حفظ منابع طبیعی و فرهنگی ایفا کند.

روش پژوهش حاضر، استقرایی و رویکرد کیفی مبتنی بر نظریه داده بنیاد است. مشارکت‌کنندگان در فرایند پژوهش شامل متخصصان، اساتید دانشگاه و کارمندان باتجربه در زمینه گردشگری و کشاورزی هستند. همچنین از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده و برای رسیدن به حد اشباع نظری و تکامل، با ۱۲ نفر مصاحبه به عمل آمد.

براساس نتایج، شرایط علی جهت توسعه گردشگری کشاورزی شهر هشجین عبارت‌اند از: مردمانی با فرهنگ قوی، تغییر در وضعیت و نیازهای بخش کشاورزی و توانمندسازی و مشارکت جوامع محلی؛ بستر حاکم عبارت است از: مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری کشاورزی، لزوم توسعه زیرساخت‌ها و امکانات، عدم توجه به قابلیت‌های موجود منطقه و عوامل مربوط به جاذبه‌های کشاورزی و روستایی؛ شرایط مداخله‌گر: عوامل اقتصادی، ضعف زیرساختی و تغییر در نگرش و تقاضای گردشگران؛ همچنین راهبردها عبارتند از: عوامل مربوط به سیاست‌گذاری و مدیریت و بازاریابی و تبلیغات مؤثر در نهایت پیامدها مربوط به پژوهش مدل توسعه گردشگری کشاورزی شهر هشجین شامل: توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی-فرهنگی و توسعه زیست‌محیطی است.

یافته‌ها بیان می‌کنند که توسعه صنعت گردشگری کشاورزی پایدار و درآمدزا با حفظ منابع طبیعی و فرهنگی در این منطقه قابل تحقق است.

استناد: سیفاللهی، ناصر و عزیزی، مهتا (۱۴۰۵). ارائه مدلی جهت توسعه گردشگری کشاورزی شهر هشجین. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۳۰ (۹۶)، ۳۶۷-۳۴۸.

<http://doi.org/10.22034/gp.2025.67648.3417>

مقدمه

گردشگری کشاورزی^۱ به عنوان ترکیبی از کشاورزی و گردشگری، در دهه های اخیر به طور قابل توجهی در سطح جهان گسترش یافته است. این نوع گردشگری فرصتهایی برای تنوعبخشی به درآمد کشاورزان، حفظ میراث کشاورزی، و تقویت اقتصاد محلی فراهم می‌کند. به عنوان مثال، در منطقه شمالی ایتالیا، حدود ۱۵٪ از مزارع خدمات گردشگری ارائه می‌دهند، و این روند در مناطق مختلف جهان از جمله چین و هند نیز در حال رشد است (باربیری^۲، ۲۰۱۹). براساس گزارش «سازمان جهانی گردشگری» رونق صنعت گردشگری به ویژه در کشورهای کمتر توسعه یافته، یکی از عوامل تاثیرگذار برای مقابله با فقر بوده و موجب افزایش درآمد اقشار مختلف، کاهش بیکاری و توسعه اقتصادی و در نهایت ارتقاء کیفیت زندگی مردم و بهبود رفاه اجتماعی می‌شود (حیدری و همکاران، ۱۳۹۹). یکی از موثرترین راهکارهای بیان شده در چارچوب الگوی توسعه پایدار روستایی، تأکید بر تنوع درآمدی روستاییان از طریق تنوعبخشی به فعالیت‌های اقتصادی می‌باشد. طبق این اصل هر خانوار باید بخشی متنوع از منابع درآمدی بخش کشاورزی و غیرکشاورزی را برای بقاء و ارتقاء استانداردهای زندگی به کار گیرد (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۶)، یکی از راهکارهایی که برای توسعه نواحی محروم و دارای قابلیت بهبود مطرح می‌باشد، تلفیق بخش‌های کشاورزی، خدمات و گردشگری کشاورزی است. گردشگری کشاورزی مزایای اقتصادی، آموزشی و اجتماعی زیادی برای تولیدکنندگان، مصرفکنندگان (گردشگران) و جامعه فراهم می‌کند. علاوه بر این، گردشگری کشاورزی انگیزه کشاورزان را برای باقی ماندن در این شغل افزایش می‌دهد. محققان گردشگری کشاورزی را ابزاری بالقوه برای حفظ ارزش‌ها و شیوه زندگی روستایی و توسعه مناطق روستایی می‌دانند (ولیکوویچ^۳، ۲۰۱۷). گردشگری کشاورزی به گونه‌ای از گردشگری اطلاق می‌شود که هدف از سفر، بازدید (تفریحی یا علمی) از مزارع، باغ‌ها، دامپروری‌ها و نظام‌های تولید و طبیعت و آیین‌های خاص محلی و صنایع تولید مرتبط با کشاورزی است که فرد بازدیدکننده از نزدیک از تمامی مراحل تولید تا فرآوری محصولات دانش کسب کرده یا به صورت فعال در بخشی از فعالیت مشارکت می‌کند. برخلاف رشد گردشگری، صنعت کشاورزی در طی سال‌های اخیر با چالش‌های فزاینده‌ای، از جمله تشدید رقابت بازار، محدودیت دسترسی زمین و افزایش هزینه نهاده‌ها و کاهش قیمت محصولات مواجه است و این موارد باعث کاهش درآمد مزارع خرده مالکی در سراسر جهان شده است (جین^۴ و همکاران، ۲۰۱۴). بنابراین، کشاورزی برای ادامه حیات خود مجبور به یافتن راه‌حلی برای اضافه کردن ارزش به محصولات خود و ایجاد منابع درآمدی قابل اعتماد می‌باشد (منتصری و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۷). از سویی دیگر، گردشگری کشاورزی

1Agritourism

2Barbieri

3Veljković

4Jayne

منبع بسیار مهمی برای اشتغال نیروی کار غیرماهر و کسانی که کارهای پاره وقت را ترجیح می‌دهند، به ویژه زنان و مهاجران فقیر روستایی است و می‌تواند به طور قابل توجهی به توانمندسازی آنان و کاهش فقر کمک کند. این اشتغال می‌تواند در بخش‌های مرتبط با گردشگری نظیر صنایع دستی، خدمات اقامتی، رفاهی و تفریحی انجام شود. گرچه ممکن است این شغل‌ها چندان پردرآمد نباشد اما نیاز بسیاری از افراد روستایی و سایر افراد کم درآمد را تأمین می‌کند و حتی می‌تواند به عنوان شغل دوم برای بسیاری از روستائینان در کنار فعالیت‌های کشاورزی و دامداری و دیگر کارهای روستایی باشد (راسق، ۱۳۸۸: ۱۰۲). گردشگری کشاورزی در ایالات متحده و اروپا به طور قابل توجهی رشد کرده است. در ایالات متحده، ۵۲٫۴٪ از مزارع گردشگری کشاورزی برای حداقل دو نسل در خانواده‌ها باقی مانده‌اند، که نشان‌دهنده پایداری این نوع فعالیت است (باربیری، ۲۰۱۳). این صنعت با توجه به تقاضای روزافزون برای تجربه‌های روستایی و محصولات ارگانیک، نقش مهمی در توسعه پایدار مناطق روستایی ایفا می‌کند (امیراتو، ۲۰۲۰). گردشگری کشاورزی به عنوان یکی از راه‌کارهای توسعه‌ی پایداری اقتصاد روستایی و در نهایت توسعه‌ی پایدار روستایی از طریق: (۱) تنوع‌بخشی در بخش اشتغال (۲) تزریق سرمایه (۳) اشتغال پاره وقت یا فصلی و (۵) رونق اقتصادی به‌طور مستقیم و بهبود و حفظ صنایع دستی و سایر جاذبه‌های روستایی به‌طور غیرمستقیم در چرخه اقتصاد روستایی اثربخش خواهد بود. از سوی دیگر با توجه به ازدحام مشکلات زندگی شهری و شلوغی‌ها و دگر مسائل پیشروی آنان گردشگری کشاورزی در دل روستاهای بکر و دست نخورده و تعامل آنان با مردمان روستایی به اوقات فراغتی برای تعطیلات آخر هفته مبدل خواهد گشت؛ از این‌رو، پژوهش حاضر، با هدف ارائه مدلی جهت توسعه‌ی گردشگری کشاورزی شهر هسچین با ارزیابی پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی و معرفی روستاهای هدف گردشگری و تدوین استراتژی‌هایی جهت مدیریت توسعه این صنعت در شهر هسچین می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مبانی نظری

گردشگری کشاورزی شکلی از گردشگری پایدار است که به‌عنوان ترکیبی منحصربه‌فرد از کشاورزی و گردشگری پدیدار شده است. گردشگری کشاورزی بخشی است که به بازدیدکنندگان تجربه‌ای کشاورزی ارائه می‌دهد و مناطق روستایی را به مقاصد گردشگری تبدیل می‌کند. زیبایی‌های طبیعی، شیوه‌های سنتی کشاورزی و فرهنگ محلی از عناصر کلیدی گردشگری کشاورزی به شمار می‌روند (قاسیمو و همکاران، ۲۰۲۵). غنا و تنوع منابع فرهنگی و طبیعی در گردشگری کشاورزی از اهمیت بالایی برای توسعه بخش گردشگری برخوردار است. عواملی همچون کاهش کارایی اقتصادی در کشاورزی، بازسازی‌های بخش کشاورزی و مهاجرت از نواحی روستایی به شهرها با این موضوع مرتبط هستند. از این‌رو، در بسیاری از

کشورهای غربی، توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی به عنوان جایگزینی برای راهبرد توسعه در نظر گرفته می‌شود؛ تغییرات در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، فناورانه و زیست‌محیطی ضرورت بازنگری در سیاست‌های توسعه‌ای کشورها را به همراه داشته است. کشورها باید نقش صنایع روستایی و گردشگری کشاورزی را در توسعه کشاورزی مورد تحلیل قرار داده و رویکردی چندبعدی اتخاذ نمایند. بررسی سال‌های اخیر نشان می‌دهد که فرصت‌های جدیدی در حوزه گردشگری کشاورزی پدید آمده است. در این میان، توجه ویژه‌ای به حفظ طبیعت و مناظر طبیعی، بناهای تاریخی و جوامع سنتی روستایی معطوف شده است (ساغلام‌تاش، ۲۰۱۹). گردشگری علاوه بر تأثیرات اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی - فرهنگی، فعالیتی است که بر ساختار اجتماعی نیز اثرگذار است. از این رو، پیامدهای گردشگری روستایی باید نه تنها از منظر اقتصادی بلکه از ابعاد غیر اقتصادی نیز مورد بررسی قرار گیرد. تأثیرات گردشگری روستایی را می‌توان در سه دسته تقسیم‌بندی نمود: تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی - کالبدی (آچیک‌گوز، ۲۰۱۹).

در طول چهار دهه گذشته، تغییرات در نظام تولید کشاورزی (مانند فناوری‌های پیشرفته، ادغام عمودی و افقی شرکت‌ها)، زمینه‌های کلان سیاسی (مانند یارانه‌های منتخب، توافقات تجاری) و جامعه کلی (مانند بازارهای جهانی‌شده، گسترش بی‌رویه شهرها) بافت کشاورزی جهانی را شکل داده‌اند (ویلسون، ۲۰۰۸). اگرچه این تغییرات مناطق مختلف جهان را با سرعت‌های متفاوتی تحت تأثیر قرار داده‌اند، و همچنان تأثیر می‌گذارند، کشاورزانی که مایل یا قادر به ورود به شیوه جدید تولید کشاورزی نیستند، بیشترین آسیب را در سطح جهانی دیده‌اند. در نتیجه، بسیاری از کشاورزان به طور پیوسته از کشاورزی فاصله گرفته یا برای حفظ کسب‌وکار مزرعه خود به دنبال راه‌های جایگزین برای تنوع بخشیدن به درآمد بوده‌اند. در میان این راه‌ها، گردشگری کشاورزی، که به طور گسترده به عنوان فعالیت‌های تفریحی، آموزشی و سرگرمی ارائه شده در مزارع فعال تعریف می‌شود (گیل آروئو و همکاران، ۲۰۱۳). یک استراتژی برجسته تنوع‌بخشی است. برای مثال، تنها در منطقه تیروول جنوبی در شمال ایتالیا، حدود ۱۵ درصد از مزارع موجود خدمات گردشگری ارائه می‌دهند (استات، ۲۰۱۹). علاوه بر این، این شکل از کسب‌وکار مزرعه به طور پیوسته در طول سال‌ها رشد کرده است، زیرا افراد بیشتری به دنبال تجربه‌های روستایی هستند. گردشگری کشاورزی نیز مانند هر نوع توسعه کارآفرینی، برای به حداکثر رساندن سودهای اقتصادی و غیر اقتصادی کشاورزان و در عین حال پاسخگویی به علایق و نیازهای خاص

1Saghlamtash

2Achikgoz

3Wilson

4Gil Arroyo

5Astat

مشتریان تکامل یافته است (تو و باربیری، ۲۰۱۲). چنین تعامل عرضه و تقاضایی، طیف گسترده‌ای از فرصت‌های گردشگری کشاورزی را در سراسر جهان ایجاد کرده است، از مقاصد نوظهور (مانند مهاراشترا در هند) گرفته تا مقاصد بسیار پیشرفته و محبوب (مانند دره ناپا در ایالات متحده آمریکا). تجربیات جهانی گردشگری کشاورزی همچنین دارای حال و هوای متفاوتی هستند، زیرا توسعه آن به منابع کشاورزی مزرعه و مناظر فرهنگی و طبیعی جوامع اطراف بستگی دارد (جائو و همکاران، ۲۰۱۴). چنین وابستگی محلی به منابع، به ایتالیا اجازه داده است تا به قطب گردشگری تبدیل شود، اسپانیا خانه‌های روستایی تاریخی را در مناظر کشاورزی خود جای دهد و پرو فرهنگ زنده جوامع بومی را به پیشنهادات تجربه‌محور تبدیل کند. سرانجام، زمینه‌های ژئوپلیتیکی و اقتصادی نیز بر توسعه گردشگری کشاورزی تأثیر گذاشته‌اند. به عنوان مثال، ابتکارات عمومی در چین از تبدیل روستاهای کشاورزی کامل به مقاصد بزرگ گردشگری کشاورزی حمایت می‌کنند که در آن کشاورزان به ارائه‌دهندگان خدمات گردشگری برای تعداد زیادی از شهرنشینان تبدیل می‌شوند که به دنبال فرار از زندگی روزمره خود هستند (هان، ۲۰۱۳؛ پپل، ۲۰۱۰). پیچیدگی و تنوع پیشنهادات گردشگری کشاورزی، کشاورزان، دانشمندان و سازمان‌های توسعه خصوصی و دولتی را تشویق کرده است تا با تحریک شیوه‌های مطلوب و غلبه بر موانع، از این صنعت حمایت کنند. شواهد عینی نشان می‌دهد که گردشگری کشاورزی می‌تواند مزایای اقتصادی و غیر اقتصادی متعددی را برای کشاورزان (مانند افزایش سود، حفظ سبک زندگی مطلوب)، خانواده‌های آن‌ها (مانند تسهیل جانشینی در مزرعه، کاهش اشتغال ناخواسته خارج از مزرعه) و جامعه به طور کلی (مانند حفظ کریدورهای زیستی، تحریک اقتصادهای محلی (باربیری، ۲۰۱۳)) به همراه داشته باشد. بطور خلاصه، ظرفیت گردشگری کشاورزی در ارتقای توسعه پایدار در محیط‌های کشاورزی از طریق فراهم آوردن امکان تجربه محصولات و سبک زندگی اصیل کشاورزی برای بازدیدکنندگان، همچنین منجر به شکل‌گیری یک خط پژوهشی قوی شده است که در طول سال‌ها تکامل یافته است. تحقیقات گردشگری کشاورزی از توصیفات صرف عرضه (مانند انگیزه‌ها و اهداف کشاورزان) و تقاضا (مانند ترجیحات بازدیدکنندگان) فراتر رفته و به آشکارسازی ظرایفی پرداخته است که می‌تواند به گسترش تأثیرات مثبت آن کمک کند (باربیری، ۲۰۱۹). گردشگری کشاورزی به عنوان یکی از اشکال نوین گردشگری پایدار، مزایا و فرصت‌های متنوعی را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی به همراه دارد. از نظر اقتصادی، این نوع گردشگری با افزایش درآمد کشاورزان، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و تقویت اقتصاد محلی، به گردش سرمایه در جامعه روستایی و کاهش مهاجرت به شهرها کمک می‌کند (قاسیمووا، ۲۰۲۵). در بعد اجتماعی، گردشگری کشاورزی

1Gao

2Han

3People

4Gasimova

نقش مهمی در حفظ سبک زندگی روستایی داشته و با فراهم آوردن بستری برای آموزش عمومی درباره کشاورزی و تعامل میان گردشگران و جوامع محلی، به تقویت ارتباطات اجتماعی و ارتقای سرمایه اجتماعی منجر می‌شود (پریوترا، ۲۰۱۰). از منظر محیط‌زیستی نیز، این بخش با تمرکز بر حفاظت از منابع طبیعی و میراث فرهنگی روستایی، علاوه بر کاهش فشار بر محیط‌زیست، آگاهی عمومی را نسبت به اهمیت حفظ تنوع زیستی و فرهنگ‌های محلی افزایش می‌دهد (یانگ، ۲۰۱۲). شهر هسجین در استان اردبیل با برخورداری از خاک حاصلخیز، اقلیم چهارفصل و ظرفیت بالای کشاورزی و دامپروری، از پتانسیل‌های ارزشمند برای توسعه گردشگری کشاورزی برخوردار است. تنوع محصولات و شیوه‌های سنتی تولید در روستاهای اطراف، امکان ارائه تجربه‌های اصیل کشاورزی به گردشگران را فراهم می‌کند و می‌تواند به ایجاد اشتغال پایدار، تقویت اقتصاد محلی و کاهش مهاجرت روستایی بینجامد. همچنین مناظر طبیعی و فرهنگ بومی منطقه، زمینه جذب گردشگران داخلی و خارجی را فراهم کرده و هسجین را به یکی از مقاصد بالقوه گردشگری کشاورزی در استان بدل می‌سازد.

پیشینه پژوهش

۱. مطالعات داخلی

مطالعات انجام‌شده در حوزه گردشگری کشاورزی و توسعه آن در مناطق مختلف کشور نشان می‌دهد که این حوزه از ابعاد متعددی همچون اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نهادی و زیست‌محیطی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. بهمنی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی تحلیلی پیرامون عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در روستاهای استان تهران نشان دادند که عواملی نظیر تأمین اقامتگاه برای گردشگران، طرح‌های تشویقی دولت، هماهنگی بین سازمان‌های دولتی، آگاهی‌بخشی به کشاورزان و بسترسازی برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی مهم‌ترین اولویت‌های توسعه به‌شمار می‌روند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که علاوه بر ظرفیت‌های طبیعی و کشاورزی، وجود بستر نهادی و حمایتی نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت این بخش دارد. در همین راستا، فتوحی و همکاران (۱۴۰۰) نیز در مطالعه‌ای در روستاهای شاخص استان یزد به این نتیجه رسیدند که ارکان اصلی گردشگری کشاورزی را روستا، گردشگر، کشاورز و مزرعه یا باغ تشکیل می‌دهند و عواملی مانند زیرساخت‌ها، حمایت‌های دولتی، انگیزه گردشگران و آموزش آنان به‌طور مستقیم موجب توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاها و ترویج کارآفرینی می‌شوند. یافته‌های این دو پژوهش بیانگر آن است که توسعه گردشگری کشاورزی بدون وجود حمایت‌های نهادی و بسترهای آموزشی و زیرساختی امکان‌پذیر نیست. مودودی ارخودی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی در مناطق روستایی شهرستان سامان، به بررسی دقیق‌تر این موضوع پرداختند و با وجود اهمیت بالای مؤلفه‌های اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، امکانات و خدمات، محیطی و

نهادی، دریافتند که کیفیت این عوامل پایین‌تر از حد متوسط است. به‌ویژه مؤلفه نهادی به دلیل ضعف در طرح‌های تشویقی، مشارکت و حمایت دولت، نبود سیستم‌های پشتیبانی و فقدان قوانین و آیین‌نامه‌های مشخص در حوزه گردشگری کشاورزی در شرایط نامطلوب‌تری قرار دارد. نتایج این پژوهش مکمل یافته‌های مطالعات پیشین است و بر ضرورت اصلاح سیاست‌ها و تقویت چارچوب نهادی تأکید دارد. در ادامه، امینی فسخودی و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهش خود درباره گردشگری کشاورزی و عوامل و موانع توسعه آن در مزارع زعفران شهرستان تیران و کرون، ضمن تأکید بر تجربه عملی اندک در این حوزه، نشان دادند که عواملی همچون زیرساخت‌های عمومی گردشگری، تبلیغات و معرفی محصول، مطالبه‌گری از مسئولان محلی، ویژگی‌های اقتصادی زعفران، سابقه کشت و سطح تحصیلات بهره‌برداران نقش مهمی در شکل‌گیری گردشگری کشاورزی دارند. آن‌ها نتیجه گرفتند که منطقه کرون علیا دارای پتانسیل بالقوه بالایی برای توسعه گردشگری مزارع زعفران است، مشروط بر آن‌که پشتیبانی‌های سازمانی و زیرساخت‌های تخصصی فراهم شود و نگره‌ای فعال در میان بهره‌برداران شکل گیرد. همچنین، با توجه به ویژگی‌های خاص کشت و برداشت زعفران، مشارکت زنان و اعضای غیرفعال خانوارهای کشاورزی می‌تواند به‌عنوان یک فرصت اجتماعی و اقتصادی مهم مورد بهره‌برداری قرار گیرد. رحیمی و همکاران (۱۴۰۴) با رویکردی متفاوت، موضوع کشاورزی شهری را به‌عنوان الگویی نوین برای توسعه فضاهای سبز شهری در مریوان بررسی کردند. یافته‌های آنان نشان داد که اگرچه در دوره ۱۳۵۱ تا ۱۴۰۱ زمین‌های کشاورزی شهری تحت تأثیر رشد شهر و فعالیت‌های انسانی کاهش یافته‌اند، اما هنوز حدود ۲۷۹۹ هکتار زمین در سال ۱۴۰۱ برای توسعه کشاورزی شهری وجود دارد. این پژوهش اهمیت شرایط اقلیمی، جغرافیایی، موقعیت راهبردی و مدیریت منابع آبی را در پایداری فضاهای کشاورزی شهری برجسته ساخت و بیانگر آن بود که حتی در بسترهای شهری نیز می‌توان از ظرفیت‌های کشاورزی برای توسعه پایدار و حفظ سبزی‌نگی استفاده کرد.

به‌طور کلی، مرور این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که توسعه گردشگری کشاورزی در ایران تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل زیرساختی، نهادی، اقتصادی و اجتماعی قرار دارد و ضعف‌های موجود به‌ویژه در زمینه حمایت‌های قانونی و نهادی مانع تحقق کامل ظرفیت‌های آن شده است. با این حال، شواهد حاصل از مناطق مختلف کشور نشان می‌دهد که در صورت فراهم‌سازی بسترهای نهادی، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، آموزش بهره‌برداران و توجه به ویژگی‌های بومی هر منطقه، این حوزه می‌تواند نقش مهمی در توسعه پایدار روستایی و شهری ایفا نماید.

۲. مطالعات خارجی

مرور پیشینه‌های خارجی نشان می‌دهد که گردشگری کشاورزی به‌عنوان یکی از رویکردهای نوین در توسعه روستایی و کشاورزی، در دهه‌های اخیر به‌شدت مورد توجه قرار گرفته و ابعاد گوناگون آن

در مطالعات بین‌المللی تحلیل شده است. وانگ^۱ (۲۰۱۷) در پژوهش خود، رونق اقتصادی، عرضه محصولات کشاورزی، مهاجرت معکوس و توسعه زیرساخت‌ها را از جمله عوامل اثرگذار بر توسعه گردشگری کشاورزی معرفی کرد که نشان‌دهنده پیوند تنگاتنگ این حوزه با شاخص‌های کلان اقتصادی و اجتماعی است. لازار^۲ و همکاران (۲۰۱۸) در یک مطالعه مروری، بر اهمیت گردشگری کشاورزی در حفظ مزارع خانوادگی، صیانت از میراث کشاورزی و ارتقای بهره‌وری منابع از طریق استفاده‌های تفریحی تأکید کردند. آنان نتیجه گرفتند که گردشگری کشاورزی علاوه بر ایجاد درآمد اضافی و تنوع‌بخشی به اقتصاد کشاورزی، می‌تواند خطرات و عدم قطعیت‌های ناشی از فعالیت‌های کشاورزی را کاهش داده و نوعی همزیستی مثبت میان کشاورزی و گردشگری به وجود آورد. در ادامه این مسیر، در سطحی گسترده‌تر، باربیری و اشتریفندر^۳ (۲۰۱۹) با بررسی پیشرفت‌های گردشگری کشاورزی در سراسر جهان، به این نتیجه رسیدند که این بخش علاوه بر مزایای اقتصادی (مانند افزایش سود کشاورزان)، آثار غیر اقتصادی مهمی نظیر حفظ سبک زندگی روستایی، تسهیل جانشینی مزرعه در میان نسل‌های خانواده، و حفظ کریدورهای زیستی دارد. با این حال، آن‌ها نیز تأکید کردند که موانعی نظیر محدودیت شبکه‌های تجاری و تعصبات جنسیتی همچنان مانع موفقیت کامل کشاورزان در این حوزه می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که گردشگری کشاورزی به مرور از مطالعاتی توصیفی درباره عرضه (انگیزه‌ها و اهداف کشاورزان) و تقاضا (ترجیحات بازدیدکنندگان) فراتر رفته و به سوی تحلیل‌های عمیق‌تری حرکت کرده که ظرفیت این بخش را برای تقویت توسعه پایدار آشکار می‌سازد. در همین راستا، قاسیموا^۴ و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه‌ای دیگر بر نقش اقتصادی گردشگری کشاورزی تأکید کرده و آن را عاملی برای ایجاد بازارهای جدید و فرصت‌های کسب‌وکار برای کشاورزان، صنعتگران و مشاغل کوچک دانستند. به باور آن‌ها، گردشگری کشاورزی با تحریک اقتصاد محلی و افزایش اشتغال، می‌تواند استانداردهای زندگی در مناطق روستایی را ارتقا دهد. این پژوهش همچنین نشان داد که آموزش‌های تخصصی، همکاری‌های محلی و مدل‌های اشتغال پایدار از جمله مؤلفه‌های کلیدی برای تضمین پویایی این بخش در آینده خواهند بود.

به‌طور کلی، مرور این مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که گردشگری کشاورزی علاوه بر نقش اقتصادی، در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و زیستمحیطی نیز آثار مثبت گسترده‌ای دارد. این یافته‌ها حاکی از آن است که گردشگری کشاورزی نه‌تنها در کشورهای توسعه‌یافته، بلکه در کشورهای با اقتصاد کشاورزی‌محور نیز می‌تواند به‌عنوان ابزاری مؤثر در توسعه پایدار روستایی عمل کند. با این وجود، بررسی‌ها بیانگر آن است که تاکنون در

1wang

2lazar

3Barbieri & Streifeneder

4Gasimova

شهر هشجین - با وجود اتکای شدید اقتصاد آن به کشاورزی - مطالعه‌ای جامع در زمینه گردشگری کشاورزی انجام نشده است. ازاین‌رو، پژوهش حاضر درصدد است با تکیه بر تجارب پیشین و مدل‌های توسعه مطرح در ادبیات جهانی، الگویی بومی برای توسعه گردشگری کشاورزی در شهر هشجین ارائه نماید.

معرفی منطقه مورد مطالعه

شهر هشجین (منطقه خورش رستم) شهری کوچک اما پر جاذبه در میان کوه‌های سر به فلک کشیده، جنگل‌های انبوه، رودخانه‌های خروشان و آبشارهای زیبا، مقصدی ایده‌آل برای دوستداران طبیعت است. با وسعتی بالغ بر ۷۹۸/۲ کیلومتر مربع که ۲۸/۵۱ درصد مساحت کل شهرستان خلخال را تشکیل می‌دهد در جنوبی‌ترین نقطه استان اردبیل و در فاصله‌ی ۱۶۲ کیلومتری و ۱۳۵ کیلومتر از مسیر جاده سرچم واقع بوده و با استان‌های آذربایجان شرقی و زنجان همسایه است و متشکل از دو دهستان خورش رستم شمالی و جنوبی به ترتیب به مرکزیت هشجین و برندق و ۵۳ نقطه‌ی روستایی می‌باشد. برابر آمار سال ۱۳۹۵، تعداد ۴۴۵۵ خانوار با جمعیتی بالغ بر ۱۳۸۳۹ نفر در این بخش سکونت دارند. چشم‌نوازش‌های توپوگرافیکی عمده محدوده‌ی مورد مطالعه از سمت خاور و شمال خاوری به ارتفاعات کوه اقداغ (دومین کوه مرتفع استان اردبیل و اثر طبیعی ملی) و شاه داغی بوده و در باختر و شمال باختری آن نیز دره‌ی پست و کم ارتفاع قزل‌اوزن واقع شده است. این منطقه علی‌رغم نام‌گذاری آن (شهر هشجین) بافت روستایی و طبیعت بکری داشته و شغل اصلی مردمان آن کشاورزی، دامداری و باغداری و خصوصاً کشاورزی است و از محصولات عمده و درآمد اصلی این منطقه از کاشت گندم می‌باشد. رودخانه‌ی قزل‌اوزن به طول ۹۲ کیلومتر در این بخش جریان دارد و از نظر گردشگری دارای چشم‌اندازها و قابلیت‌های متنوع و منحصر به فردی است. این منطقه دارای ۸۹۶۵ هکتار اراضی دیم و ۱۲۰۰ هکتار اراضی آبی بوده و از نظر آب و هوایی هم چهار نوع آب و هوا در بخش محسوس است. براساس آخرین یافته‌های باستان‌شناسان ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح در شهر هشجین سکونت وجود داشته است؛ هشجین تاریخی کهن دارد و آثار باستانی موجود در این منطقه نشان از قدمت آن است. مردم آن به گویش‌های آذری، تاتی و کردی تکلم می‌کنند. شهر هشجین خود متشکل از چندین روستای همجوار با معماری سنتی و بافت تاریخی است که به کشاورزی و باغداری مشغول می‌باشند. روستای برندق و نمهیل با رودخانه‌های فصلی و دائمی دو نمونه از روستاهای زیبای شهر هشجین است؛ که روستای برندق با ییلاق‌های کلکی، سویودلی، پنبه لکه و قنشرسوکنکه بستری مناسب برای کشاورزی و گردشگری را فراهم می‌کند و روستای نمهیل به‌دلیل کاشت انار در وسعت و کیفیت بالا از ابان ۱۴۰۳ جشنواره‌ی انار روستای نمهیل ثبت ملی گردید. جنگل‌های روستاهای آق‌سو، چنارلیق، کیوی زاویه از دیگر جاذبه‌های طبیعی شهر هشجین بوده و در این مطالعه تمرکز بر روی جاذبه‌های طبیعی مرتبط با گردشگری کشاورزی این شهر می‌باشد. همچنین روستای کزج شهر هشجین دارای بافت پلکانی بوده و به ماسوله استان اردبیل معروف می‌باشد که جزو روستاهای هدف

گردشگری استان و جزو ۱۰ روستای دارای بافت با ارزش معماری در ایران است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف در زمره پژوهش‌های کاربردی است و با توجه به ماهیت موضوع، انجام این تحقیق در قالب روش‌های کیفی و با کاربرد تئوری داده بنیاد است. نحوه جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های ضروری این تحقیق با کاربرد دو روش کتابخانه‌ای و میدانی عملی شده است. روش کتابخانه‌ای در جهت تکمیل و تقویت مبانی نظری پژوهش و دسترسی به داده‌های اسنادی برای مرحله تحلیل اسناد است و روش میدانی برای جمع‌آوری اطلاعات و مشاهدات لازم استفاده شد. با توجه به اینکه موضوع پژوهش نیازمند بررسی میدانی و حضور محقق در میان جامعه مورد مطالعه است، ازاین‌رو جهت گردآوری اطلاعات لازم از مصاحبه و مشاهده استفاده شد. نظریه داده بنیاد به‌جای آزمون فرضیه‌ها، خود در تولید و ساخت نظریه‌ای فراگرفته از بستر اجتماع گام برداشته و از دیدگاه سوژه‌ها به اکتشاف و استخراج می‌پردازد. هدف از استفاده تئوری داده بنیاد این است که نظریه‌ای داشته باشیم که دارای پیوند عمیقی با داده‌های ما باشد. (سیف اللهی و عزیزی، ۱۴۰۴)

مشارکت‌کنندگان در فرایند پژوهش شامل متخصصین، اساتید دانشگاه و کارمندان باتجربه در زمینه گردشگری کشاورزی هستند. در این پژوهش نمونه‌گیری از نوع نمونه‌گیری هدفمند بوده و از مصاحبه دهم به بعد اشباع نظری حاصل شد اما برای اطمینان بیشتر، مصاحبه‌ها تا نفر دوازدهم ادامه یافت (جدول ۱). داده‌ها در بخش تحلیل اسناد از منابع کتابخانه‌ای و مرور پیشینه پژوهش استخراج شدند و در ادامه داده‌ها با روش میدانی و کاربرد مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته عمیق و بدون ساختار جمع‌آوری شده و با کاربرد تئوری داده بنیاد مورد کنکاش قرار گرفتند. برای اطمینان و اعتبار از روایی مصاحبه‌ها، اعتمادسازی در مصاحبه‌ها گنجانده شده است، یافته‌های مصاحبه دوباره با مصاحبه‌شوندگان تکرار شد، سعی بر این بود تا تنوع مصاحبه‌شوندگان حفظ شود، همچنین با تنظیم محتوای مصاحبه بدون سوگیری و دخالت در صحبت‌های افراد، سوگیری در مصاحبه‌ها به حد امکان کاهش یابد. درواقع از ۸ معیار بیان‌شده کرسول برای روایی، ۴ معیار برای ما کاربرد داشت. کرسول حداقل ۲ مورد را برای اطمینان از اینکه روایی مصاحبه حفظ شود، ضروری می‌دانست. پایایی داده‌ها از طریق نشان دادن مسیر تصمیمات خود و قرار دادن تمامی داده‌های خام، تحلیل شد، کدها، مقوله‌ها، فرایند مطالعه اهداف اولیه و سوال‌ها در اختیار اساتید راهنما و مشاور و با حسابرسی دقیق صاحب نظران مورد تأیید قرار گرفت. برای اینکه پایایی افزایش یابد نیز از نوتبرداری عمیق و تعدادی کدگذار بهره گرفته شد.

نتایج

فرآیند تئوری داده بنیاد در طول گام‌های تحلیل داده‌ها شامل

کدگذاری باز، گزینشی و محوری با استفاده از نرم افزار مکس کیودا (نسخه 2020) (شکل ۳) و با تأکید بر تئوری تولیدشده در پی تهیه‌ی یک الگوی منطقی یا یک توصیف بصری است. در کدگذاری باز با تعداد ۲۳۴ کد، رخدادها یا فعالیت‌های واقعی به‌عنوان علائم بالقوه پدیده در نظر گرفته و تحلیل می‌شوند و بدین ترتیب برچسب مفهومی دریافت می‌نمایند. در کدگذاری محوری با تعداد ۱۶ مفهوم، مباحث، ابعاد و ویژگی‌های حاصل از کدگذاری باز تدوین‌شده و جایگذاری می‌شوند تا دانش درخور روابط ایجاد شود. در این گام پژوهشگر با انتخاب یک مقوله مرحله کدگذاری بازی که در مرکز فرایند در حال بررسی است به‌عنوان رخداد مرکزی قرار داده و سپس مولفه‌های دیگر را به آن مرتبط می‌کند. این مرحله شامل ترسیم نموداری که الگوی کدگذاری نامیده می‌شود، است. کدگذاری گزینشی با تعداد ۴۷ مقوله، فرآیند انسجام و تقویت مقوله‌ها است. (جدول ۷) (Glaser & Strauss, 1967)

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در فرایند پژوهش

ردیف	مدرك تحصیلی	سابقه کار	پست سازمانی	زمان مصاحبه
۱	زراعت و اصلاح نباتات	۱۵ سال	رئیس سازمان جهاد کشاورزی شهر هشجین	۴۰ دقیقه
۲	مهندسی منابع آب	۱۱ سال	کارشناس سازمان جهاد کشاورزی شهر هشجین (امور آب و خاک و امور فنی مهندسی)	۳۵ دقیقه
۳	بیماری شناسی گیاهی	۱۲ سال	کارشناس امور زراعت سازمان جهاد کشاورزی شهر هشجین	۵۰ دقیقه
۴	مهندسی کشاورزی	۲۵ سال	مدیر تعاونی روستایی شهر هشجین	۶۰ دقیقه
۵	زمین شناسی	۳۰ سال	کشاورز نمونه شهر هشجین	۴۰ دقیقه
۶	دکتری مدیریت گردشگری	۴ سال	عضو هیئت علمی دانشگاه	۸۰ دقیقه
۷	دکتری مدیریت گردشگری	۵ سال	عضو هیئت علمی دانشگاه	۶۰ دقیقه
۸	دکتری مدیریت گردشگری	۷ سال	عضو هیئت علمی دانشگاه	۵۰ دقیقه
۹	دکتری مدیریت گردشگری	۱۰ سال	عضو هیئت علمی دانشگاه	۴۰ دقیقه
۱۰	دکتری ژئومورفولوژی	۱۴ سال	عضو هیئت علمی دانشگاه	۶۰ دقیقه
۱۱	دکتری مدیریت بازرگانی	۱۶ سال	عضو هیئت علمی دانشگاه	۱۲۰ دقیقه
۱۲	دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری	۱۲ سال	عضو هیئت علمی دانشگاه	۴۰ دقیقه

منبع: یافته‌های پژوهشگر

یافته‌های حاصل از کدگذاری عوامل علی

در رویکرد داده بنیان، عوامل علی به شرایطی گفته می‌شود که عامل اصلی شکل‌گیری پدیده مورد مطالعه باشد. درواقع مقوله‌هایی (شرایطی) هستند که مقوله اصلی را تحت تأثیر قرار می‌دهند و به وقوع یا گسترش پدیده مدنظر می‌انجامند. حتی زمانی که چنین

پدیده‌هایی وجود ندارند محقق می‌تواند با توجه به خود پدیده و با نگاه منظم به داده‌ها و با بازبینی رویدادها و وقایعی که از نظر زمانی مقدم بر پدیده مورد نظرند، عوامل علی را بیابد. بر اساس داده‌های حاصل در این پژوهش، مؤلفه‌هایی که منجر به توسعه گردشگری کشاورزی شهر هشجین می‌شوند، در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول ۲. مقولات، مفاهیم و کدهای باز استخراج شده عوامل علی

مقولات	مفاهیم	کدهای باز
مردمانی با فرهنگ قوی	قوی بودن فرهنگ مهمان نوازی جهت توسعه صنعت اگريتوريسم	بالا رفتن سطح فرهنگ مردم در برخورد با فرهنگ‌های متفاوت روحیه مهمان‌نوازی و مردم‌دوستی ساکنان منطقه مردمانی با فرهنگ طبیعت دوست مردمانی خون‌گرم و با اخلاق و با تعاملات اجتماعی بالا خودداری از رها کردن هرگونه زباله و ضایعات در سطح شهر و طبیعت
تغییر در وضعیت و نیازهای بخش کشاورزی	نیاز به تنوع‌بخشی به منابع درآمد	کشاورزان به دنبال راه‌های جدید برای افزایش درآمد راه حلی جهت کاهش وابستگی به بازارهای سنتی محصولات کشاورزی گردشگری کشاورزی به عنوان منبع درآمدی مکمل و پایدار برای کشاورزان وابسته بودن اقتصاد این شهر به کشاورزی
	حفظ و پایداری مزارع کوچک خانوادگی	کمک به حفظ مزارع کوچک و خانوادگی کاهش رقابت تنگاتنگ و ناسالم مزارع کوچک در برابر مزارع بزرگتر که در برابر فشارهای اقتصادی آسیب‌پذیرترند
	ارزش‌افزوده برای محصولات کشاورزی	ارائه محصولات کشاورزی به صورت مستقیم به گردشگران استفاده از محصولات در خدمات اقامتی و غذایی، ارزش افزوده بیشتری برای کشاورزان ایجاد می‌کند
	حفظ میراث کشاورزی و فرهنگی	فرمستی برای حفظ و نمایش شیوه‌های سنتی کشاورزی نمایش ابزارآلات قدیمی و فرهنگ مرتبط با کشاورزی
توانمندسازی و مشارکت جوامع محلی	مشارکت و همکاری جامعه محلی	تمایل و آمادگی جامعه محلی برای پذیرش گردشگران و مشارکت در ارائه خدمات حمایت از ایجاد مشاغل مرتبط با گردشگری کشاورزی توسط افراد محلی
	آگاهی و آموزش جامعه محلی	آموزش‌های لازم به جامعه محلی در زمینه گردشگری و نحوه برخورد با گردشگران ارائه آموزش‌های لازم به کشاورزان و روستاییان در زمینه‌های گردشگری، مهمان‌نوازی، بازاریابی و مدیریت کسب‌وکار تشکیل تعاونی‌ها و انجمن‌های گردشگری کشاورزی با مشارکت فعال جامعه محلی تعریف جامع و کامل و شناخته بودن

مفهوم گردشگری کشاورزی		
تلاش برای حفظ آداب و رسوم، صنایع دستی و سایر جنبه‌های فرهنگی منطقه استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی و سنتی برای جذب گردشگران و ایجاد جذابیت تلاش جهت شهیرشدن منطقه و برخورداری از مزایای معنوی و مادی آن	حفظ و احیای فرهنگ و سنت‌های محلی	

بستر (زمینه) حاکم

زمینه یا بستر حاکم بیانگر مجموعه شرایط خاصی است که در آن راهبردهای کنش برای اداره، کنترل و پاسخ به پدیده صورت می‌گیرد. این شرایط برکنش و تعاملات تأثیر می‌گذارد و تمییز آن‌ها از عوامل علی دشوار است. این شرایط را مجموعه‌ای از مفاهیم مقوله‌ها و یا متغیرهای زمینه‌ای تشکیل می‌دهند. اجزای بستر حاکم در جدول (۳) به شرح زیر گزارش شده است.

جدول ۳. مقولات، مفاهیم و کدهای باز استخراج شده بستر حاکم

مقولات	مفاهیم	کدهای باز
مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری کشاورزی	برخوررداری از شرایط اقلیمی مناسب	برخوررداری از شرایط اقلیمی مناسب چهارفصلی برای پرورش میوه و باغداری و کشاورزی و... دارای ظرفیت گسترش کشاورزی و دامپروری در روستاهای مستعدی چون برندق و نمهیل شهر هاشجین دارای رودخانه‌های متعدد فصلی و دائمی (معروفی همچون قزل اوزن)
	ویژگی‌های زمین‌شناختی منطقه	حاصلخیزی خاک این شهر که آن را معروف به قزل تورپاق (خاک طلا) امکان پرورش زعفران باکیفیت بسیار بالا و پسته در وسعت زیاد معروف شدن برخی محصولات باغی و کشاورزی در سطح استان (همچون زعفران و انار و گندم و...) وسعت زمین‌های کشاورزی صاف و هموار و تنوع محصولات کشاورزی و گیاهان داروئی
	وجود نیروی انسانی بومی در راستای توسعه خدمات گردشگری کشاورزی	وجود نیروی کار ارزان و فراوان در منطقه وجود افراد آگاه و تحصیل کرده که بستر رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی آن را فراهم می‌کند توجه مردم محلی به توسعه پایدار و حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی اجتماعی و... و...
لزوم توسعه زیرساخت‌ها و امکانات	مشکلات دسترسی	وجود راه‌های ارتباطی نامناسب و حمل و نقل نامناسب به مناطق کشاورزی و روستایی فقدان راه‌های مواصلاتی با کیفیت و استاندارد لزوم ارتقاء کیفیت جاده‌ها و مسیرهای منتهی به مناطق کشاورزی و روستایی توسعه حمل و نقل عمومی مناسب

فقدان راهنمایان محلی، مراکز اطلاع رسانی گردشگری، امکانات تفریحی و رفاهی مناسب کمبود تابلوها و راهنماهای موجود جهت معرفی مناطق دیدنی به گردشگران فقدان اقامتگاه های بوم گردی، خانه های روستایی اجاره ای، هتل های کوچک و رستوران های محلی با کیفیت عدم تشویق و حمایت از ایجاد اقامتگاه های سنتی و سازگار با محیط زیست با کیفیت مناسب فقدان مراکز پذیرایی و پارکینگ و سایر امکانات مناسب مورد نیاز گردشگران	لزوم توسعه خدمات و تسهیلات گردشگری	
فقدان امکانات بهداشتی مناسب و تأمین امنیت گردشگران و خدمات اضطراری مناسب لزوم ایجاد و بهبود سرویس های بهداشتی و ...	لزوم توسعه بهداشتی و امنیتی	
لزوم دسترسی به اینترنت پرسرعت برای برخی روستاهای این شهر لزوم پوشش شبکه تلفن همراه برای اطلاع رسانی و رزرو خدمات فقدان پلتفرم های آنلاین برای رزرو و اطلاع رسانی از رویدادها فقدان بازاریابی و تبلیغات انبوه و هدفمند برای بهره برداری از قابلیت های این شهر	لزوم توسعه زیرساخت های دیجیتال	
محروم بودن از دریافت بسیاری از امتیازات مربوط به این شهر دورافتاده بودن منطقه مورد نظر از لحاظ دسترسی و محروم واقع شدن عدم وجود واحدهای بزرگ صنعتی و ظرفیت پایین مدیریتی در شهر فقدان برنامه ریزی جامع و منسجم در حوزه گردشگری عدم ارائه راهکارهای صحیح برای درآمدزایی افراد بومی عدم بهره برداری مطلوب از زمین های باغی و کشاورزی مجاور رودخانه قزل اوزن بی بهره ماندن از مزایای رودخانه قزل اوزن	نبود مدیریت صحیح جهت توسعه صنعت گردشگری و طرح های توسعه ای در سطوح مختلف شهر	عدم توجه به قابلیت های موجود منطقه
وجود چشم اندازهای زیبا، مناطق بکر و دست نخورده آب و هوای مطلوب و دلنشین سایر روستاهای این شهر محصور شدن بین کوه های مرتفع و آب و هوای خنک و کوهستانی و مطلوب شهر هاشجین دارای معماری های زیبا و نادر روستاهایی معروفی همچون کزج (ماسوله استان اردبیل) دارای بافت های سنتی و تاریخی و زیارتی در این شهر و سایر روستاهای شهر هاشجین	زیبایی های طبیعی و مناظر روستایی	عوامل مربوط به جاذبه های کشاورزی و روستایی
پرورش محصولات نوبرانه استان اردبیل در روستاهای توابع شهر هاشجین کیفیت و اصالت محصولات، امکان خرید مستقیم از تولیدکننده وجود بازارهای محلی و جشنواره های	محصولات کشاورزی و باغی و فرآورده های محلی	

محصولات کشاورزی محدود کیفیت بالای محصولات کاملاً ارگانیکی برداشت عسل‌های مرغوب از دامنه‌ی ارتفاعات این شهر و توابع آن پرورش زعفران و انار و بادام زمینی و توت و انجیل و...		
---	--	--

شرایط مداخله‌گر

شرایط ساختاری که به پدیده‌ای تعلق دارند و بر راهبردهای کنش و واکنش اثر می‌گذارند. آن‌ها راهبردها را در درون زمینه خاصی سهولت می‌بخشند و یا آن‌ها را محدود و مقید می‌کنند. عوامل مداخله‌گر در گردشگری کشاورزی به عواملی گفته می‌شود که می‌توانند بر توسعه، موفقیت و پایداری این نوع گردشگری تأثیر بگذارند. این عوامل می‌توانند مثبت یا منفی باشند و از سطوح مختلفی نشأت بگیرند. در واقع، این عوامل، شرایط زمینه‌ای و محیطی را شکل می‌دهند که گردشگری کشاورزی در آن رشد می‌کند یا با موانع روبرو می‌شود. در پژوهش حاضر، عوامل مداخله‌گر عبارتند از: عوامل اقتصادی، ضعف زیرساختی و تغییر در نگرش و تقاضای گردشگران، که کدهای مفهومی آن در جدول (۴) گزارش شده است.

جدول ۴. مقولات، مفاهیم و کدهای باز استخراج شده شرایط مداخله‌گر

مقولات	مفاهیم	کدهای باز
عوامل اقتصادی	شرایط اقتصادی کلان	نرخ تورم، رشد اقتصادی، نرخ ارز وضعیت بازارهای داخلی و بین‌المللی متأثر بر تقاضا و سرمایه‌گذاری در گردشگری کشاورزی اند شرایط سیاسی و اجتماعی و تکنولوژیک شرایط محیطی یکی دیگر از عوامل مهم گردشگری کشاورزی
	دسترسی به منابع مالی	سهولت دسترسی کشاورزان و فعالان این حوزه به تسهیلات بانکی و سرمایه‌گذاری
	هزینه‌های سفر و اقامت	قیمت خدمات گردشگری کشاورزی باید برای گردشگران جذاب و رقابتی باشد
	تنوع درآمدی کشاورزان	گردشگری کشاورزی می‌تواند به عنوان یک منبع درآمد مکمل برای کشاورزان عمل کند و آن‌ها را در برابر نوسانات بازار محصولات کشاورزی مقاوم‌تر سازد
ضعف زیرساختی	عدم وجود خدمات رفاهی و درمانی مناسب	کمبود امکانات اقامتی و پذیرایی (هتل‌ها و رستوران‌ها) و تفریحی و... فقدان افراد متخصص و باتجربه در تنها بیمارستان این شهر کمبود نیروی انسانی در زمینه بهداشتی و درمانی
	کمبود آب	فقدان آب آشامیدنی شیرین برای شهر هشجین کمبود آب و بارش باران و حداقل کردن امکان کشاورزی و دامداری خشکسالی و کم آبی و عدم دسترسی به آب شرب برای برخی از روستاها و عشایر این شهر قطعی آب در برخی از روستاها و تعیین زمانبندی برای آن وابسته بودن کشاورزی شهر هشجین به آب باران (دیمی بودن)

دست‌وپنجه نرم کردن کشاورزان و روستاییان با مشکلات بی‌آبی	مهاجرت روستائیان	تغییر در نگرش و تقاضای گردشگران
افزایش نرخ مهاجرت روستائیان به شهرها عدم وجود اشتغال و مهاجرت جوانان از منطقه و تخلیه روستاهای مجاور پیری جمعیت منطقه		
شناخت انگیزه‌ها و علایق گردشگران برای تجربه فعالیت‌های کشاورزی و روستایی گردشگران امروزی به دنبال تجربه‌های واقعی، دست‌نخورده و مرتبط با فرهنگ و زندگی محلی مزارع و مناطق روستایی، بستری مناسب برای ارائه تجربیات دلنشین تقاضای گردشگران برای مزارع و مقاصد گردشگری کشاورزی و محصولات محلی- روستایی و سبک زندگی سالم گردشگران علاقه‌مند به یادگیری در مورد کشاورزی، فرآیند تولید غذا و ارتباط با طبیعت هستند تمایل به مشارکت فعال در فعالیت‌های مزرعه	انگیزه‌ها و علایق گردشگران به تجربه‌های اصیل و محلی	
دسترسی آسان گردشگران به اطلاعات مربوط به مقاصد و فعالیت‌های گردشگری کشاورزی علاقه به حمایت از کشاورزی پایدار، محصولات ارگانیک و حفظ محیط زیست، گردشگران را به سمت مزارع و اقامتگاه‌های بوم‌گردی سوق می‌دهد	افزایش آگاهی نسبت به پایداری و محیط زیست	
محیط آرام و دلنشین مناطق روستایی و مزارع، جاذبه‌ای قوی برای افرادی است که از شلوغی و استرس زندگی شهری خسته شده‌اند ارائه تجربه‌ای مثبت و خاطره‌انگیز به گردشگران تصور و تجربه ارزشمند برای گردشگران	جستجو برای آرامش و فرار از زندگی شهری	
ارائه خدمات با قیمت مناسب و ارزش افزوده برای گردشگران حذف سود واسطه‌ها و به‌صرفه بودن محصولات هزینه معنوی جبران ناپذیر لذت بردن از طبیعت بی‌نظیر و زیبای شهر هاشجین و روستاهای تابع	قیمت و ارزش	
تجربه طعم غذاهای تهیه شده از محصولات تازه و محلی مزارع، یکی از انگیزه‌های اصلی گردشگران کشاورزی لذت از غذاها و محصولات ارگانیکی که بصورت باز سرو می‌شوند و مقابل چشم آماده می‌شوند	علاقه به غذاهای محلی و تازه	

راهبردها

راهبردها مبتنی بر کنش‌ها و واکنش‌هایی برای کنترل، اداره و برخورد با پدیده مورد نظر هستند. راهبردها مقصود داشته و در پی هدفی مشخص صورت می‌گیرند. داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان می‌دهند که مشارکت‌کنندگان بیشترین حجم از مقولات راهبردی این مدل را به‌عوامل مربوط به سیاست‌گذاری و مدیریت و بازاریابی و تبلیغات مؤثر اختصاص داده‌اند، که کدهای مفهومی

ان در جدول (۵) شرح داده شده است.

جدول ۵. مقولات، مفاهیم و کدهای باز استخراج شده راهبردها

مقولات	مفاهیم	کدهای باز
عوامل مربوط به سیاست‌گذاری و مدیریت	حمایت‌های دولتی	ارائه تسهیلات مالی، اعتباری، آموزشی و مشاوره‌ای لازم از سوی دولت به کشاورزان و فعالان گردشگری کشاورزی-قوانین و مقررات مشخص و حمایتی برای گردشگری کشاورزی، فرآیندهای مجوزدهی، استانداردها و نظارت‌ها می‌توانند تسهیل‌کننده یا بازدارنده باشند اختصاص بودجه به فعالیت‌های گردشگری و کشاورزی سرمایه‌گذاری و افزایش توان اقتصادی (بخش دولتی و خصوصی) در راستای رسیدن به اهداف گردشگری پرداخت وام‌های دولتی کم بهره به کشاورزان و دامداران جهت شروع و توسعه کسب و کارشان ساختن سدهای متعدد برای افزایش بهره‌وری و آبادانی (به ثمر رساندن پروژه سدسازی شهید پستی جهت انتفاء کشاورزان و مردم) بهبود زیرساخت‌های حمل و نقل و وجود راه‌های مواصلاتی استاندارد به مراکز استان
	جذب سرمایه‌های خصوصی	حمایت سازمان‌های غیردولتی و بنیادهای مربوطه بسترسازی مناسب به منظور مشارکت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در فعالیت‌های گردشگری کشاورزی آگاه‌سازی سرمایه‌داران نسبت به چشم‌انداز گردشگری کشاورزی احداث شهرک‌های صنعتی خصوصی جهت آبادانی این شهر
	قوانین و مقررات تسهیل‌کننده	میزان اهمیت و اولویتی که دولت برای توسعه گردشگری کشاورزی قائل است
	برنامه‌ریزی و مدیریت پایدار	برنامه‌ریزی برای توسعه پایدار گردشگری کشاورزی با در نظر گرفتن حفظ محیط زیست و فرهنگ محلی قابلیت تبدیل خانه‌های روستایی به اقامتگاه بومگردی
	همکاری بین سازمان‌های مختلف	همانگی بین سازمان‌های دولتی مرتبط با کشاورزی، گردشگری و میراث فرهنگی همکاری و هماهنگی میان نهادها و سازمان‌های درگیر در کشاورزی، گردشگری و توسعه روستایی وجود برنامه‌های جامع و مدون در سطوح ملی و منطقه‌ای برای توسعه گردشگری کشاورزی تلاش جهت گرفتن امتیازات مربوط به رودخانه قزل‌اوزن و بهره‌مندی از مزایای آن
بازاریابی و تبلیغات مؤثر	ایجاد برند گردشگری کشاورزی	توسعه یک برند قوی و جذاب برای معرفی مناطق و محصولات گردشگری کشاورزی ایجاد یک برند متمایز برای گردشگری کشاورزی منطقه
	بازاریابی دیجیتال	استفاده از وبسایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی،

بلاگها و سایر ابزارهای آنلاین برای جذب گردشگران هدف سیستم اطلاع رسانی و فعالیتهای تبلیغاتی گردشگری در منطقه اطلاع رسانی و تبلیغات در مورد بسیاری از تواناییها و جاذبههای گردشگری منطقه		
ایجاد ارتباط و همکاری با آژانسهای مسافرتی داخلی و خارجی برای فروش بستههای گردشگری کشاورزی تعامل و همکاری با آژانسهای مسافرتی، رسانهها و سایر فعالان صنعت گردشگری	همکاری با آژانسهای مسافرتی	
معرفی پتانسیلهای گردشگری کشاورزی در نمایشگاهها و رویدادهای مرتبط برگزاری رویدادهای محصولات کشاورزی چون جشنواره انار و گندم... برگزاری جشنوارههای کشاورز برتر برگزاری جشنوارههای محصول برتر	شرکت در نمایشگاهها و رویدادهای گردشگری	
شناسایی بازارهای هدف و انجام تبلیغات متناسب با علایق آنها	تبلیغات هدفمند	

پیامدها

نتایجی است که در اثر راهبردها پدیدار میشود. پیامها نتایج و حاصل کنشها و واکنشها هستند. پیامدها را همواره نمیتوان پیشبینی کرد و الزاماً همانهایی نیستن که افراد قصد آن را داشتهاند. پیامدها ممکن است حوادث و اتفاقات باشند، شکل منفی به خود بگیرند، واقعی یا ضمنی باشند و درحال یا آینده به وقوع بپیوندند. همچنین این امکان وجود دارد که آن چه که در برهه ای از زمان پیامد به شمار میرود در زمانی دیگر به بخشی از شرایط و عوامل تبدیل شود. در پژوهش حاضر، پیامدهای حاصل از توسعه گردشگری کشاورزی عبارتند از: توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و فرهنگی و توسعه زیست محیطی میباشد که کدهای باز آن به شرح زیر (جدول ۶) است.

جدول ۶. مقولات، مفاهیم و کدهای باز استخراج شده پیامدها

مقولات	مفاهیم	کدهای باز
توسعه اقتصادی	ایجاد فرصتهای شغلی	ایجاد مشاغل جدید در بخشهای مختلفی مانند اقامتگاههای بومگردی، رستورانهای محلی، راهنمایان تور، تولید و فروش محصولات محلی و صنایع دستی و... کاهش نرخ بیکاری در مناطق روستایی
	افزایش درآمد	این نوع گردشگری منبع درآمدی جدیدی برای کشاورزان، صاحبان کسبوکارهای کوچک و جوامع محلی تنوع بخشی به اقتصاد مناطق محروم و کم برخوردار
	ایجاد بازارهای جدید و حذف واسطهها	گردشگری کشاورزی فرصتی برای عرضه مستقیم محصولات کشاورزی و صنایع دستی محلی به گردشگران را فراهم میکند کمک به رونق کسبوکارهای محلی حذف میانجیگری واسطهها و عرضه مستقیم محصولات منتفع شدن کشاورزان از سود زیاد و

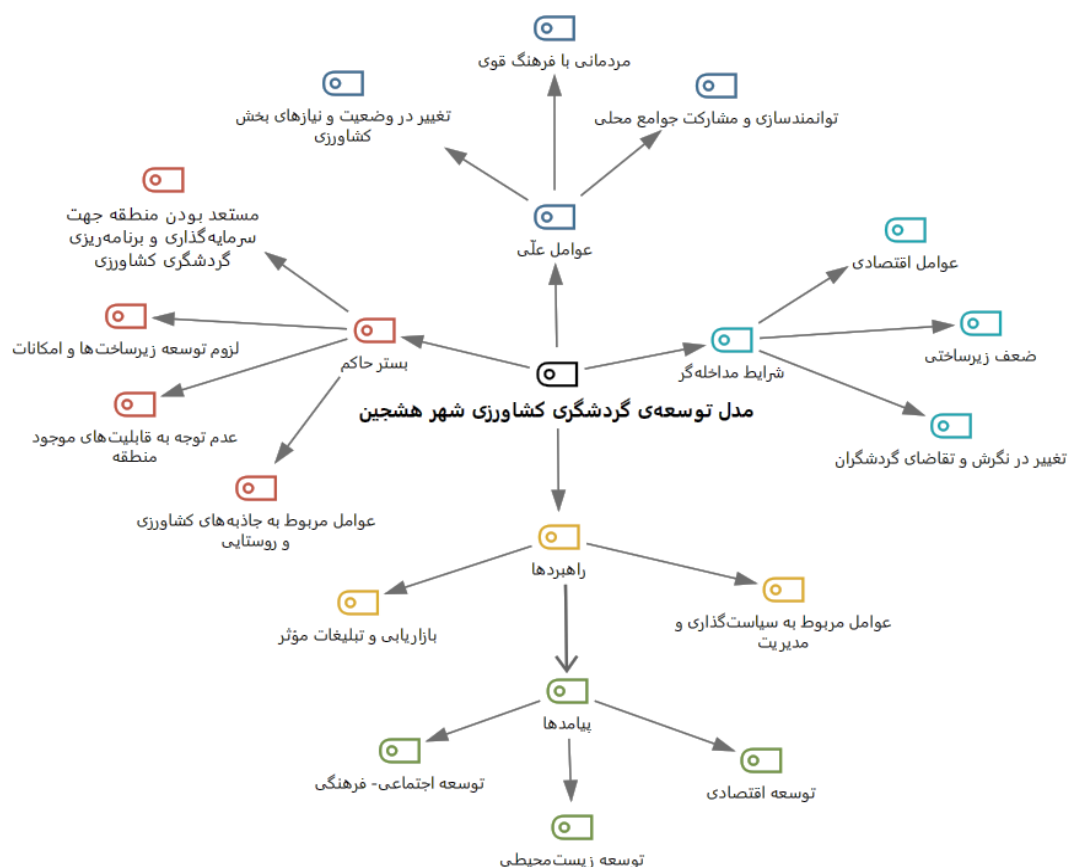
بی‌انگیزه شدن واسطه‌ها		
جذب گردشگران به مناطق روستایی حفظ و معرفی آداب و رسوم، سنت‌ها، صنایع دستی و میراث فرهنگی این مناطق	حفظ و احیای فرهنگ بومی	توسعه اجتماعی و فرهنگی
مشارکت جوامع محلی در فعالیتهای گردشگری کشاورزی، حس مالکیت و مسئولیت‌پذیری را در آن‌ها تقویت می‌کند	توانمندسازی جوامع محلی	
توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی آن‌ها	تبادل فرهنگی	
تعامل گردشگران با جوامع محلی، فرصتی برای تبادل فرهنگی و آشنایی با سبک زندگی و ارزش‌های مختلف		توسعه زیستمحیطی
با معرفی شیوه‌های سنتی و پایدار کشاورزی به گردشگران، به ترویج این نوع کشاورزی و حفظ تنوع زیستی کمک کند	ترویج کشاورزی پایدار	
تضمین پایداری محیط زیست و جلوگیری از تخریب منابع طبیعی ناشی از فعالیت‌های گردشگری		
درآمد حاصل از گردشگری کشاورزی می‌تواند در حفاظت از مناطق طبیعی، مناظر بکر و منابع آب و خاک سرمایه‌گذاری شود	حفاظت از منابع طبیعی	
استفاده مسئولانه و پایدار از منابع آب، خاک و انرژی در فعالیتهای گردشگری کشاورزی		
عامل گردشگران با محیط‌های طبیعی و کشاورزی، می‌تواند آگاهی آن‌ها را نسبت به مسائل زیستمحیطی افزایش دهد ترویج رفتار دوستانه‌تر نسبت به محیط زیست	افزایش آگاهی زیستمحیطی	

جدول ۷. نتایج نهایی حاصل از کدگذاری

کدهای اولیه	کدهای ثانویه	کدهای محوری	کدهای انتخابی
۲۵۶	۲۳۴	۱۶	۴۷

ابعاد	مقولات	مفاهیم
عوامل علی	مردمانی با فرهنگ قوی	قوی بودن فرهنگ مهمان نوازی جهت توسعه صنعت اگریتوریسم
	تغییر در وضعیت و نیازهای بخش کشاورزی	نیاز به تنوع‌بخشی به منابع درآمد
		حفظ و پایداری مزارع کوچک خانوادگی
		ارزش‌افزوده برای محصولات کشاورزی
		حفظ میراث کشاورزی و فرهنگی
توانمندسازی و مشارکت جوامع محلی	مشارکت و همکاری جامعه محلی	آگاهی و آموزش جامعه محلی
		حفظ و احیای فرهنگ و سنت‌های محلی
		برخوردار از شرایط اقلیمی مناسب
بستر حاکم	مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری کشاورزی	ویژگی‌های زمین‌شناختی منطقه
		وجود نیروی انسانی بومی در راستای توسعه خدمات گردشگری کشاورزی
		مشکلات دسترسی
		لزوم توسعه زیرساخت‌ها و امکانات

لزوم توسعه بهداشتی و امنیتی		
لزوم توسعه زیرساخت‌های دیجیتال		
نبود مدیریت صحیح جهت توسعه صنعت گردشگری و طرح‌های توسعه‌ای در سطوح مختلف شهر	عدم توجه به قابلیت‌های موجود منطقه	
زیبایی‌های طبیعی و مناظر روستایی	عوامل مربوط به جاذبه‌های کشاورزی و روستایی	
محصولات کشاورزی و باغی و فرآورده‌های محلی		
شرایط اقتصادی کلان	عوامل اقتصادی	شرایط مداخله‌گر
دسترسی به منابع مالی		
هزینه‌های سفر و اقامت		
تنوع درآمدی کشاورزان		
عدم وجود خدمات رفاهی و درمانی مناسب	ضعف زیرساختی	
کمبود آب		
مهاجرت روستائیان		
انگیزه‌ها و علایق گردشگران به تجربه‌های اصیل و محلی	تغییر در نگرش و تقاضای گردشگران	
افزایش آگاهی گردشگران نسبت به پایداری و محیط زیست		
جستجو برای آرامش و فرار از زندگی شهری		
قیمت و ارزش		
علاقه به غذاهای محلی و تازه		راهبردها
اعطای حمایت‌های دولتی	عوامل مربوط به سیاست‌گذاری و مدیریت	
جذب سرمایه‌های خصوصی		
قوانین و مقررات تسهیل‌کننده		
برنامه‌ریزی و مدیریت پایدار		
همکاری بین سازمان‌های مختلف	بازاریابی و تبلیغات مؤثر	
ایجاد برند گردشگری کشاورزی		
بازاریابی دیجیتال		
همکاری با آژانس‌های مسافرتی		
شرکت در نمایشگاه‌ها و رویدادهای گردشگری	توسعه اقتصادی	
تبلیغات هدفمند		
ایجاد فرصت‌های شغلی		
افزایش درآمد		
ایجاد بازارهای جدید و حذف واسطه‌ها		پیامدها
حفظ و احیای فرهنگ بومی	توسعه اجتماعی و فرهنگی	
توانمندسازی جوامع محلی		
تبادل فرهنگی		
ترویج کشاورزی پایدار	توسعه زیست‌محیطی	
حفاظت از منابع طبیعی		
افزایش آگاهی زیست‌محیطی		

شکل ۱. مدل توسعه‌ی گردشگری کشاورزی شهر هشجین (منبع: یافته‌های پژوهش)
خروجی نرم‌افزار Max QDA (نسخه ۲۰۲۰)

بحث و نتیجه‌گیری

گردشگری کشاورزی، شکلی از گردشگری پایدار است که به عنوان ترکیبی منحصربه‌فرد از کشاورزی و گردشگری ظهور کرده است. این بخش، تجربه‌ای کشاورزی را به بازدیدکنندگان ارائه می‌دهد و مناطق روستایی را به مقاصد گردشگری تبدیل می‌کند. زیبایی‌های طبیعی، شیوه‌های سنتی کشاورزی و فرهنگ بومی، عناصر کلیدی گردشگری کشاورزی به شمار می‌روند. اقتصاد شهر هشجین عمدتاً بر پایه کشاورزی استوار است. پژوهش حاضر در راستای ارائه مدلی جهت توسعه گردشگری کشاورزی شهر هشجین است که با جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در تلاش جهت پیریزی بسترهای شکل‌گیری توسعه‌ی اگريتوريسم در این محور و بهره‌مندی ساکنان محلی از سودمندی‌های گردشگری کشاورزی می‌باشد. مدل توسعه گردشگری کشاورزی در هشجین بر مجموعه‌ای از عوامل درهم‌تنیده استوار است که در ادامه به تفصیل بسط داده می‌شوند: عوامل علی و ریشه‌های انگیزشی یافته‌های پژوهش سه عامل اصلی را به عنوان ریشه‌های انگیزشی توسعه شناسایی کرده است. فرهنگ غنی و قوی محلی، که ریشه در مهمان‌نوازی و همبستگی اجتماعی مردم منطقه دارد، سنگ‌بنای اصلی این مدل است. این عامل از طریق مشارکت فعال جوامع محلی در فرآیندهای برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری تقویت می‌شود. این نتیجه‌گیری با پژوهش‌های امینی فسخودی و همکاران (۱۴۰۴) و بهمنی و همکاران (۱۴۰۰) همخوانی دارد که توانمندسازی

جامعه محلی را نه تنها یک هدف، بلکه یک عامل حیاتی برای موفقیت پایدار می‌دانند. علاوه بر این، تغییر در نیازهای بخش کشاورزی نیز یک عامل علی مهم محسوب می‌شود. با توجه به چالش‌هایی مانند محدودیت منابع آبی، نیاز به تنوع‌بخشی به منابع درآمدی از طریق فعالیت‌های جانبی کشاورزی حیاتی به نظر می‌رسد. این رویکرد به کشاورزان کمک می‌کند تا با حفظ مشاغل سنتی، از طریق فروش مستقیم محصولات و ارائه تجربیات منحصر به فرد، درآمد خود را افزایش دهند. این یافته با مطالعات لازار و همکاران (۲۰۱۸)، که بر حفظ کسب‌وکارهای خانوادگی و میراث کشاورزی تمرکز دارند، هم‌راستا است.

بسترهای حاکم و پتانسیل‌های زمینه‌ای توسعه گردشگری کشاورزی در هشجین بر بستر عوامل زیربنایی قوی‌ای استوار است. قابلیت‌های منطقه‌ای برای سرمایه‌گذاری، به ویژه با توجه به طبیعت بکر و دست‌نخورده، سرمایه‌گذاران را به سمت این منطقه جذب می‌کند. با این حال، نیاز به توسعه زیرساخت‌ها و امکانات اولیه، از جمله راه‌های دسترسی مناسب، اقامتگاه‌های بوم‌گردی و سیستم‌های ارتباطی، به عنوان یک ضرورت مطرح است. جاذبه‌های کشاورزی و روستایی نیز به عنوان یک عامل کلیدی، پتانسیل‌های هشجین را تقویت می‌کنند. وجود مزارع گندم، باغات میوه، و تولید محصولات بومی مانند زعفران و عسل طبیعی، جاذبه‌های کلیدی برای جذب گردشگر محسوب می‌شوند. این یافته‌ها توسط پژوهش‌های مودودی و همکاران (۱۴۰۳) و فتوحی و همکاران (۱۴۰۰)، که بر اهمیت زیرساخت‌ها و محصولات محلی در توسعه گردشگری کشاورزی تاکید دارند، مورد تایید قرار گرفته است. برای دستیابی به اهداف توسعه، لازم است شرایط مداخله‌گر که می‌توانند مانع پیشرفت شوند، به درستی مدیریت گردند. عوامل اقتصادی، از جمله سرمایه اولیه مورد نیاز و هزینه‌های عملیاتی، و همچنین ضعف در زیرساخت‌های ارتباطی و حمل‌ونقل، از جمله این موانع هستند. علاوه بر این، تغییر در نگرش و تقاضای گردشگران به سمت تجربیات شخصی و متفاوت، نیاز به نوآوری مستمر در ارائه خدمات را ایجاب می‌کند. این نکته به ویژه با یافته‌های قاسیمو و همکاران (۲۰۲۵) که بر خلق تجربیات متفاوت تاکید دارد، همخوانی دارد. در نهایت، مدل پیشنهادی بر دو دسته راهبرد کلیدی متمرکز است: راهبردهای سیاست‌گذاری و مدیریتی، این راهبردها شامل اعطای حمایت‌های دولتی، جذب سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و توسعه زیرساخت‌های هوشمندانه است. برای مقابله با بحران آب، تکمیل سد شهید عمران پستی و استفاده بهینه از رودخانه قزل‌اوزن به عنوان یک راهکار اساسی پیشنهاد می‌شود؛ راهبردهای بازاریابی و تبلیغات مؤثر: این راهبردها بر برندسازی منطقه‌ای، استفاده از رسانه‌های دیجیتال برای معرفی جاذبه‌ها و ارائه بسته‌های گردشگری متنوع تمرکز دارند.

پیامدهای این توسعه شامل رونق اقتصادی، توسعه اجتماعی-فرهنگی و حفاظت زیست‌محیطی است که همگی به پایداری طولانی‌مدت منطقه کمک می‌کنند. این مدل، با ارائه یک رویکرد جامع، یک

الگوی عملی برای توسعه گردشگری کشاورزی در مناطق مشابه ارائه می‌دهد. با توجه به محدودیت‌های آبی و پتانسیل‌های خاک حاصلخیز و آب و هوای مساعد، توسعه گردشگری کشاورزی در این منطقه نیازمند رویکردی هوشمندانه و پایدار است. راهبردها باید بر کشاورزی کم‌آبر و پایدار (مانند کشت گیاهان مقاوم و روش‌های نوین آبیاری)، ایجاد جاذبه‌های منحصربه‌فرد (تورهای مزارع خاص، باغ‌های گیاهان بومی، اکوتوریسم فصلی و گردشگری نجومی)، و بهره‌گیری از محصولات با کیفیت و صنایع دستی محلی استوار باشند. مدیریت منابع آب و آموزش گردشگران در زمینه مصرف بهینه آب، همچنین با تکمیل پروژه سدسازی شهید عمران پستی، این شهر از مزایای رودخانه قزل‌اوزن جهت آبادانی این منطقه منتفع گردد؛ توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی پایدار با تأکید بر کاهش مصرف آب، و بازاریابی هوشمندانه با تمرکز بر ویژگی‌های منحصربه‌فرد منطقه از دیگر ارکان این توسعه است. در نهایت، همکاری و مشارکت بین کشاورزان، فعالان گردشگری و سازمان‌های مرتبط، و حمایت‌های دولتی برای تسهیل این فرآیند ضروری به نظر می‌رسد. هدف نهایی، ایجاد یک صنعت گردشگری کشاورزی پایدار و درآمدزا با حفظ منابع طبیعی و فرهنگی منطقه است.

منابع

- امینی فسخودی، عباس؛ احمدیان، محمدجواد و کریمی، الهام (۱۴۰۴). گردشگری کشاورزی و عوامل و موانع توسعه آن در مناطق روستایی مورد مطالعه: مزارع زعفران شهرستان تیران و کرون. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۹ (۹۱)، ۳۵۰-۳۷۱.
Doi: 10.22034/gp.2024.60702.3238
- بهمنی، افشین؛ قدیری معصوم، مجتبی؛ حاجیلو، مهدی؛ عظیمی، فریده و قدیری معصوم، مهدیه (۱۴۰۰). تحلیلی بر عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی و زمینه‌یابی کارآفرینی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: روستاهای استان تهران). *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی (علوم جغرافیایی)*، ۲۱ (۶۳)، ۳۱۵-۳۳۴.
Doi: sid.ir/paper/959914/fa. ۳۳۴-۳۱۵
- حیدری، علی‌اکبر؛ روشن، سیدعلی قلی و نادری، نادر (۱۳۹۸). تاثیر بازاریابی گردشگری (آمیخته محل و مردم) بر توسعه کارآفرینی روستایی منطقه ریجاب استان کرمانشاه. *پژوهش‌های روستایی*، ۱۰ (۴)، ۵۸۲-۵۹۵.
Doi://doi.org/10.22059/jrur.2019.280936.1358
- رحیمی، اکبر؛ راست خدیو، آرمان و کتاب الهی، کسری (۱۴۰۴). کشاورزی شهری بعنوان پتانسیل جدید توسعه فضاهای سبز شهری در شهر مریوان. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۹ (۹۱)، ۱-۲۵.
Doi: 10.22034/gp.2024.59592.3215
- راسق، سلیمان (۱۳۸۸). گردشگری روستایی و لزوم توجه به آن در برنامه‌های توسعه و آبادانی روستاها، مسکن و محیط روستا، ۴ (۱۲۹)، ۹۸-۱۰۵.
Doi: http://jhre.ir/article-1-48-fa.html
- فتوحی، مجید؛ حسینی‌نیا، غلامحسین و سجادی، سیدمجتبی (۱۴۰۰). اثرات گردشگری کشاورزی بر توسعه کارآفرینی روستایی با محوریت توسعه پایدار (مطالعه موردی: روستاهای شاخص استان یزد). *کاوش‌های جغرافیایی مناطق بیابانی*، ۹ (۲)، ۲۴۵-۲۶۷.
https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.2345332.1400.9.2.11.5.

سیفاللهی، ناصر و عزیزی، مهتا (۱۴۰۴). ارائه مدلی جهت توسعه گردشگری مذهبی استان اردبیل. *برنامه ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۴ (۵۳)، ۸۲-۵۳. Doi: 10.22080/jtpd.2025.28638.3969

قاسمی، مریم؛ اسماعیلی، مهناز و بوذرجمهری، خدیجه (۱۳۹۸). تبیین رابطه تنوع منابع درآمدی و کیفیت زندگی خانوارهای روستایی مورد: دهستان گلکان شهرستان چناران، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۸ (۴)، ۳۷-۳۵. Doi: //serd.khu.ac.ir/article-1-3420-fa.html

منتصری، زهرا؛ شاطریان، محسن؛ کیانی، صدیقه و غلامی، یونس (۱۳۹۷). سطح بندی توسعه گردشگری روستاهای بخش برزک در شهرستان کاشان، *پایان نامه کارشناس ارشد اکوتوریسم، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۸ (۲۸)، ۹۵-۱۱. http://serd.khu.ac.ir/article-1-3319-fa.html

مودودی ارخودی، مهدی؛ فردوسی، سجاد و رحیمی طاقانکی، نرگس (۱۴۰۳). واکاوی و تبیین عوامل توسعه گردشگری کشاورزی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: مناطق روستایی شهرستان سامان). *جغرافیا و برنامه ریزی*، ۲۸ (۹۰)، ۲۸۷-۳۰۳. Doi: 10.22034/gp.2024.59093.3200

References

- Amini Faskhodi, A., Ahmadian, M. J., & Karimi, E. (2025). Agritourism and the factors and obstacles of its development in rural areas: Case study of saffron farms in Tiran and Korrin County. *Geography and Planning*, 29(91), 350–371. Doi:10.22034/gp.2024.60702.3238 [In Persian]
- Ammirato, S. Michele Felicetti, a., Raso, c., Pansera, b. & Violi, a. (2020). Agritourism and Sustainability: What We Can Learn from a Systematic Literature Review. *Sustainability*. https://doi.org/10.3390/su12229575
- Bahmani, A. Ghadiri Masoum, M., Hajilou, M., Azimi, F., & Ghadiri Masoum, M. (2021). An Analysis of the Factors Affecting the Development of Agricultural Tourism and Entrepreneurship Potential in Rural Areas (Case Study: Villages of Tehran Province). *Applied Geographical Sciences Research (Geographical Sciences)*, 21(63), 315-334. Doi: sid.ir/paper/959914/fa [In Persian]
- Barbieri C. (2013). Assessing the sustainability of agritourism in the US: A comparison between agritourism and other farm entrepreneurial ventures. *Journal of Sustainable Tourism*, 21(2), 252-270. Doi ://doi.org/10.1080/09669582.2012.685174
- Barbieri, C. (2013). Assessing the sustainability of agritourism in the US: a comparison between agritourism and other farm entrepreneurial ventures. *Journal of Sustainable Tourism*, 21, 252 - 270. https://doi.org/10.1080/09669582.2012.685174
- Barbieri, C, Streifeneder, T. (2019). Agritourism Advances around the Globe: A Commentary from the Editors. *Open Agriculture*, 4, 712 - 714. https://doi.org/10.1515/opag-2019-0068
- Fotouhi, M., Hosseininnia, Gh., & Sajjadi, S. M. (2021). The Effects of Agri-Tourism on Rural Entrepreneurship Development with an Emphasis on Sustainable Development (Case Study: Selected Villages of Yazd Province). *Geographical Explorations of Desert Regions*, 9(2), 245-267. . Doi://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.2345332.1400.9.2.11.5 [In Persian]
- Gao J., Barbieri C., Valdivia C.(2014); Agricultural landscape preferences: Implications for agritourism development. *Journal of Travel Research*, 53, 366-379. http://dx.doi.org/10.1177/-0047287513496471
- Gasimova, G, T. Mustafayev, I. Gasimov .(2025). *The role of agritourism in the development of regions*. BIO Web of Conferences. https://doi.org/10.1051/bioconf/202515103014
- Ghasemi, M., Esmaeili, M. & Bouzarjomehri, Kh. (2019). Explaining the Relationship between the Diversity of Income Sources and the Quality of Life of Rural Households: Case Study of

- Golmakan Rural District, Chenaran County. Master Thesis in Geography and Rural Planning, *Journal of Spatial Economics and Rural Development*, 18(4), 35-37. Doi: //serd.khu.ac.ir/article-1-3420-fa.html [In Persian]
- Gil Arroyo, C., Barbieri C., Rozier Rich S. (2013), Defining Agritourism: A Comparative Study of Stakeholders' Perceptions in Missouri and North Carolina. *Tourism Management*, 37, 39-47. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.12.007>
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago. <https://doi.org/10.4324/9780203793206>
- Han B.(2013) Research on the sustainable development of Joyous Farmers' House. *Shaanxi Agriculture Science*, 5(3), 224-225.
- Heydari, A. Roshan, S.A. & Naderi, N. (2020). The Impact of Tourism Market on Rural Entrepreneurship Development in Rijab Region of Kermanshah Province. *Journal of Rural Research*, 10(4), pp. 582-595. Doi://doi.org/10.22059/jrur.2019.280936.1358 [In Persian]
- Karimi Kondazi, S. (2021). Investigating the Impact of Rural Tourism-Agricultural Product on the Quality of Life of Villagers in Natanz County - Entrepreneurship Strategies in Agriculture. *Entrepreneurship Strategies in Agriculture*, 8(15), 89-99. doi: 10.52547/jea.8.15.89 Doi://jea.sanru.ac.ir/article-1-256-fa.html[In Persian]
- Modoodi Arkhoodi, M., Ferdosi, S., & Rahimi Taghanaki, N. (2024). Analysis and explanation of the factors of agricultural tourism development in rural areas (Case study: Rural areas of Saman County). *Geography and Planning*, 28(90), 287-303. <https://doi.org/10.22034/gp.2024.59093.-3200>[In Persian]
- Montaseri, Z., Shaterian, M., Kiani, S., & Gholami, Y. (2018). Leveling the Tourism Development of Rural Areas in Barzok District, Kashan County. Master Thesis in Ecotourism, *Journal of Spatial Economics and Rural Development*, 18(28), 11-95. Doi://serd.khu.ac.ir/article-1-3319-fa.html[In Persian]
- Privitera, D. (2010). The Importance of Organic Agriculture in Tourism Rural. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 4, 59-64. <https://doi.org/10.19041/APSTRACT/2010/1-2/8>
- Rasekh, S. (2009). Rural Tourism and the Necessity of Attention to it in Rural Development and Revitalization Programs. *Maskan va Mohit-e Roosta (Housing and Rural Environment)*, 129(13), 98-105. [In Persian]
- Saghlamtash, E. (2019). *The Effect of the Social Dimension of Food Festivals Organized in Rural Areas on Perceived Social Contribution: The Example of Green Grape Morel Mushroom Festival*. (Master's thesis). Mersin University Institute of Social Sciences, Mersin. 4(8), 23-28. <https://doi.org/10.1051/bioconf/202515103014>
- seifollahi, N., & azizi, M. (2025). A model for the development of religious tourism in Ardabil Province. *Journal of Tourism Planning and Development*, 14(53), 53-82. doi: 10.22080/jtpd.2025.28638.3969[In Persian]
- Tew C., Barbieri C.(2012), The perceived benefits of agritourism: The provider's perspective. *Tourism Management*, 33(1), 215-224. Doi://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.02.005
- Wilson G.A. (2008). From 'weak' to 'strong' multifunctionality: Conceptualising farm-level multifunctional transitional pathways. *Journal of Rural Studies*, 24(3), 367-383. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2007.12.010>
- Yang, L (2012). Impacts and Challenges in Agritourism Development in Yunnan, China. *Tourism Planning & Development*, 9, 369 - 381. <https://doi.org/10.1080/21568316.2012.726257>
- Zare, M., Mahdavi Damghani, A., Mahmoudi, H., Aghamir, F. & Asadian Ardakani, F.(2021). Determining Indicators for Evaluating the Capacity of Agricultural Tourism Development in Iran. *Agroecology*, 13(4), 669-687. doi: 10.22067/jag.v13i4.87833[In Persian]

